

KS. WALDEMAR M. FAC

ROZUMIENIE ODKUPIENIA W ENCYKLICE *REDEMPTOR HOMINIS*

Kardynał Karol Wojtyła – Jan Paweł II był filozofem, nie teologiem, to jednak już pierwsza jego encyklika *Redemptor hominis* zajaśniała od razu wielką i głęboką teologią. Dotyczy to i nauki o odkupieniu. Przy tym jest to ujęcie odkupienia w pełni personalistyczne¹. Widać to już w samym terminie „odkupienie”, „Odkupiciel”, a nie „zbawienie” i „Zbawiciel”. Papież nawiązywał, jak się wydaje, do teologii romańskiej, głównie francuskiej, i dlatego w całej swej soteriologii operował przede wszystkim terminem „odkupienie” (rédemption, redenzione, redención), a wtórnie dopiero terminem „zbawienie” (salut, salvazione, salvación). Wprawdzie w encyklice *Redemptor hominis* od początku używa obu terminów: „Odkupiciel człowieka” i „wydarzenie zbawcze” (RH 1), to jednak główny akcent kładzie na „odkupieniu”, a przez „zbawienie” zdaje się rozumieć coś szerszego, po prostu życie wieczne. Stąd też, choć moc odkupienia przypisuje już Wcieleniu Chrystusa, czyli „Wcieleniu Słowu”, to jednak ostatecznie zdaje się pojmować jako warunek odkupienia Akty Paschalne Chrystusa. Odkupiciel zatem to przede wszystkim Jezus Chrystus, który umarł na krzyżu, zmartwychwstał i został uwielbiony. Idzie tu chyba za św. Janem od Krzyża: *Christus Redemptor per crucem*. Zresztą taki akcent na krzyżu kładzie większość przedstawicieli tradycji zachodniej, a za nią i Sobór Watykański II. Papież powtarza za św. Pawłem: „postanowiłem [...] nie znać niczego więcej, jak tylko Chrystusa, i to ukrzyżowanego” (1 Kor 2, 2; RH 7).

Ks. dr WALDEMAR M. FAC – wykładowca w INoR KUL i w Instytucie Teologicznym w Siedlcach, Filii Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie; adres do korespondencji – e-mail: waldemar.fac@gmail.com

¹ Por. Cz. S. B a r t n i k, *Eseje o historii zbawienia*, Lublin 2002, s. 107 nn.

Jest charakterystyczne, że Jan Paweł II rozciąga Krzyż Chrystusa na całe dzieje świata i człowieka oraz wiąże go z każdym okresem i z każdym momentem historii². Stąd całą encyklikę o Chrystusie Odkupicielu stawia w kontekście końca wieku XX i nadchodzącego III tysiąclecia chrześcijaństwa, a jednocześnie odnosi do specyfiki naszych czasów historycznych, społecznych i kulturowych. Chrystus jest obecny w czasach i dziejach poprzez Kościół, w którym przebywa jakby na sposób analogiczny do Eucharystii. Kościół jest historycznym sposobem obecności Odkupiciela, zwłaszcza w „nowym Adwencie Kościoła” przed III Tysiącleciem. Jest on w Chrystusie niejako sakramentem, czyli znakiem i narzędziem zjednoczenia człowieka z Bogiem i realizowania jedności całego rodzaju ludzkiego (KK 1). Przez Kościół Chrystus staje się obecny także całym swym człowieczeństwem: Odkupiciel człowieka jest nie tylko Bogiem, ale i człowiekiem. Papież podkreśla mocno człowieczeństwo Jezusa, które zdaje się być lepiej rozumiane w czasach dzisiejszych (RH 2-6).

Odkupienie – według Jana Pawła II – jest centralne dla całej historii zbawienia i nie ogranicza się wyłącznie do człowieka, ale obejmuje wtórnie także cały świat tak, że Chrystus jest nie tylko *Redemptor hominis*, ale i *Redemptor mundi* (RH 8). Wprawdzie słowo „świat” mieści w swoim centrum także człowieka z jego życiem indywidualnym, społecznym i dziejowym, ale odkupienie człowieka rzuca swój doniosły refleks i na cały świat, który także cierpi z powodu grzechu Adama. Odkupienie zatem jest odnowieniem stworzenia, a więc i całego świata. Papież nawiązuje do tajemniczego tekstu św. Pawła z Listu do Rzymian: 8, 18-27. Świat cały potrzebuje odkupienia, bo cały „wzdycha w bólach rodzenia” (Rz 8, 22) i cały „poddany jest marności”, która czeka na swoje wyniesienie.

Świat pragnie „objawienia się synów Bożych” (Rz 8, 19), jest zwrócony ku człowiekowi, jemu poddany i od niego zależy w swym ostatecznym losie. Ale odkupienie świata: soteriologia kosmiczna dokonywać się może tylko przez odkupienie człowieka, czyli przez soteriologię antropologiczną. Z kolei „tajemnica człowieka wyjaśnia się naprawdę dopiero w tajemnicy Słowa Wcielonego [...]. Chrystus, nowy Adam, już w samym objawieniu Ojca i Jego Miłości objawia w pełni człowieka samemu człowiekowi” (KDK 22; RH 8). Odkupienie zatem jest objawieniem Boga – Osób Boskich, a jednocześnie i objawieniem istoty człowieka jemu samemu.

---

² Por. Jan Paweł II *naucza*, t. V, Lublin 1982.

Co jest istotą odkupienia? Jan Paweł II odpowiada na to pytanie w punkcie 9, odwołując się do Soboru: KK 48, KDK 37. Jest to odpowiedź personalistyczna: odkupienie jest to pojednanie osoby ludzkiej z Osobą Boga Ojca. „Jezus Chrystus – Syn Boga żywego – stał się naszym pojednaniem u Ojca” (Rz 5, 11; Kol 1, 20). Ale pojednanie zakłada, że przedtem było naruszenie jedności, czyli że był grzech. Wiara, która prowadzi do świętości Boga, mocno podkreśla grzeszność człowieka i „marność stworzenia”. A zatem Papież ma na myśli odkupienie z grzechu pierworodnego i z grzechów późniejszych. Grzech jest przedstawiony jako łamanie pierwszego i następnych przymierzy, które były przymierzami miłości wzajemnej. Grzech to odrzucenie niewypowiedzianej Miłości Boga Ojca, w której daje się On nam Sam i przez którą daje nam nieopisane dary. A zatem odkupienie to tajemnica miłości, która w najgłębszym swym rdzeniu jest „usprawiedliwieniem” człowieka.

„Jezus Chrystus – Syn Boga żywego – naucza Jan Paweł II – stał się naszym pojednaniem u Ojca” (por. Rz 5, 11; Kol 1, 20). I to On właśnie i On jeden uczynił zadość tej odwiecznej miłości, właśnie temu Ojcostwu, które od początku wyraziło się w stworzeniu świata, w obdarowaniu człowieka całym bogactwem tego stworzenia, w uczynieniu go „niewiele mniejszym od istot niebieskich” (Ps 8, 6), bo stworzonym na obraz Boży i Bogu podobnego (por. Rdz 1, 26) – a z kolei przeciw Ojcostwu i miłości niejako odepchniętej przez człowieka wraz ze złamaniem pierwszego Przymierza (por. Rdz 3, 6 nn.) i łamaniem tych dalszych, które Bóg wielokrotnie zawierał z ludźmi (por. IV Modlitwa Eucharystyczna). Odkupienie świata – owa wstrząsająca tajemnica miłości, w której niejako na nowo „powtarza się” tajemnica stworzenia (por. KK 48) – jest w swoim najgłębszym rdzeniu „usprawiedliwieniem” człowieka w jednym ludzkim Sercu: w Sercu Jednorodzonego Syna, ażeby mogło ono stawać się sprawiedliwością serc tylu ludzi, w tym Przedwiecznym Jednorodzonym Synu przybranych odwiecznie za synów (por. Rz 8, 29 n.; Ef 1, 8) i wezwanych do Łaski, wezwanych do Miłości. Krzyż na Kalwarii, poprzez który Jezus Chrystus-Człowiek, Syn Maryi Dziewicy, przybrany Syn Józefa z Nazaretu – „odchodzi” z tego świata, jest równocześnie nowym otwarciem odwiecznego Ojcostwa Boga, który w Nim na nowo przybliża się do ludzkości, do każdego człowieka, obdarzając go tym trzykroć świętym „Duchem Prawdy” (J 16, 13) (por. RH 9).

W rezultacie odkupienie jest nie tyle ontologiczne, co duchowe i moralne: Duch Święty, Duch Miłości i Duch wiążący Osoby Boże kładzie swoją pieczęć na krzyżu i śmierci Jezusa. Twórcą odkupienia jest Bóg jako Miłość (1 J 4, 8. 16). Ta Miłość przewyższa wszystko, także grzech. W pewnym momencie Papież pisze, że „Miłość (Ojca) jest większa od całego stworzenia,

które jest Nim Samym” (RH 9). Można by zrozumieć tę wypowiedź mistyczną opacznie, że „stworzenie jest Nim Samym”, czyli że stworzenie jest Bogiem. Ale myśl jest inna: stworzenie jest darem Miłości Bożej i jako takie jest z Boga, od Boga, w tym sensie boskie. Jest to głęboka mistyka.

Odkupienie jest objawieniem Miłości Bożej. „To objawienie miłości – pisze Jan Paweł II – nazywa się również miłosierdziem. To objawienie miłości i miłosierdzia ma w dziejach człowieka jedną postać i jedno imię. Nazywa się: Jezus Chrystus” (RH 9). A zatem odkupienie to po prostu Jezus Chrystus. Jezus Chrystus jest na ziemi uosobieniem Miłości i Miłosierdzia Ojca. Jest sam Miłością i Miłosierdziem. Wcielając w życie tę naukę – jako proboszcz nowo utworzonej przez abpa Józefa Życińskiego parafii Turka k. Lublina – obrałem wezwanie „Jezusa Miłosiernego”. Jest to motyw samej istoty odkupienia.

Korelatem Miłości Bożej jest i nasza miłość. Człowiek nie może żyć bez miłości. Miłość czyni człowieka człowiekiem, człowiek realizuje się i spełnia przez miłość jako człowiek. To Miłość Jezusa „objawia w pełni człowieka samemu człowiekowi” (RH 10). Odkupienie Chrystusowe zatem ma także wymiar ludzki, jest też dokonywane przez Chrystusa jako człowieka i jest ono owym biblijnym „nazwaniem” człowieka. Bóg w odkupieniu daje „nowe imię” człowiekowi, czyli dokonuje „nowego stworzenia”, tak jak stwarzał świat przez nazywanie (Rdz 2, 18-20). Odkupienie właśnie jest nowym stworzeniem i oddaje samą istotę idealnego obrazu Bożego w człowieku. Wtedy człowiek, który odpowie na miłość Bożą swoją miłością, rozumie właściwie samego siebie i staje się „uchrystusowiony”, odnajduje siebie do końca w Chrystusie i poznaje swoją wielkość, godność i sens życia. Wchodzi mistycznie w Chrystusa sam i z całą swoją rzeczywistością, z całym światem. Papież wiąże człowieka z całym światem w duchu teologii wschodniej.

Nasze bycie w Chrystusie, w Odkupieniu, przez miłość ożywia wszelkie nauki o człowieku, wszelkie humanizmy i zarazem ukazuje prawo obywatelstwa Chrystusa w dziejach człowieka i w życiu społecznym. Odkupienie przez Krzyż i Zmartwychwstanie nadało sens istnieniu człowieka w świecie, sens w znacznej mierze zagubiony przez grzech. I tak przez nasze wejście w Odkupienie Chrystusowe dotykamy największej głębi człowieka jako jednostki i jako społeczności, jako rodzaju ludzkiego (RH 10).

Jezus Chrystus, jako Miłość Boża, jest kluczem dla wszelkiego ekumenizmu religijnego. Wobec Niego winny się gromadzić nie tylko wyznania chrześcijańskie, ale i wszelkie inne religie, w których są *semina Verbi*. W istocie bowiem wszystkie religie – według Jana Pawła II – mają dwie prawdy podstawowe: 1) szukają Boga i 2) dążą do pełnego wymiaru człowieczeństwa,

do pełnego sensu życia ludzkiego. Ale najpierw wyznania chrześcijańskie muszą dążyć do zjednoczenia, co jest właśnie realizacją pełnego Odkupienia ludzkości w Chrystusie. Wszyscy bowiem chrześcijanie winni to czynić przez coraz pełniejsze poznawanie Miłości Bożej w Chrystusie i przez poznanie wielkości i godności człowieka w Chrystusie, niejako przez samopoznanie w Chrystusie.

„Trzeba przeto – pisze Jan Paweł II, ażebyśmy wszyscy – wyznawcy Chrystusa – spotkali się i zjednoczyli wokół Niego Samego. Zjednoczenie to w różnych zakresach życia, tradycji, ustroju, dyscypliny poszczególnych Kościołów czy Wspólnot kościelnych nie może dokonać się bez gruntownej pracy zmierzającej do wzajemnego poznania i usunięcia przeszkód na drodze pełniejszej jedności. Jednakże w tym jednym możemy i winniśmy już teraz osiągnąć i ujawnić światu naszą jedność: w głoszeniu tajemnicy Chrystusa, w ujawnianiu Boskiego, a równocześnie ludzkiego wymiaru Odkupienia, w zmaganiu się wytrwałym i niestrudzonym o tę godność, jaką każdy człowiek osiągnął i stale osiąga w Chrystusie, która jest godnością Łaski Bożego przybrania, a równocześnie godnością wewnętrznej prawdy człowieczeństwa, która – skoro w powszechnej świadomości świata współczesnego zasługuje na tak zasadnicze uwydatnienie – jeszcze bardziej się uwydatnia dla nas w świetle tej Rzeczywistości, jaką jest On: Jezus Chrystus” (RH 11).

Naszą misją chrześcijańską jest ukazywanie światu Chrystusa na wszelkie sposoby. Chrystus Odkupiciel jest dobrem każdego człowieka, ludu, narodu, państwa i całej ludzkości (RH 11). I tak Papież sprowadza całą rzeczywistość chrześcijańską do Jezusa Chrystusa i Jego Miłości. W rezultacie reprezentuje katolicyzm na wskroś chrystologiczny.

Z zagadnieniem odkupienia wiąże się jeszcze jeden problem, a mianowicie wolność człowieka. Dzisiaj podnosi się tak bardzo wolność, że niekiedy Odkupienie przez Chrystusa i Jego misję uważa się za autorytarne i naruszające ludzką wolność w dziedzinie relacji do Boga (RH 12). Tymczasem Boski Autorytet Chrystusa oraz misyjność i apostołskość Jego dzieła, Kościoła, to główna struktura każdego wyznania chrześcijańskiego. Misja odkupieńcza Chrystusa zaczyna się od „odkrywania” tego, co się kryje w głębi człowieka, jakie jest jego najgłębsze pragnienie i co on już dotąd w swojej historii wypracował. Nie jest to więc – według Jana Pawła II – żadne burzenie dotychczasowego świata ludzkiego, lecz raczej nawiązanie do uniwersalnych dzieł Ducha Świętego, działającego w całym stworzeniu i nowe budowanie. Reszty dokonuje specjalna łaska zjednoczenia z Chrystusem ludzi, którzy dotychczas Go nie znali.

Przede wszystkim sama Prawda jako taka ma charakter zobowiązujący. Kościół, właśnie z ustanowienia Chrystusa, jest stróżem Jego Prawdy i nauczycielem obdarzonym pomocą Ducha Świętego, aby tej Bożej Prawdy mógł wiernie strzec i aby mógł jej bezbłędnie uczyć (J 14, 26). Apostołowie i misjonarze uznają tę naukę za Bożą, ale jednocześnie zachowują głębokie poszanowanie dla człowieka, dla jego własnego rozumu i woli, sumienia i wolności. Sama prawda, poznana, daje wolność (J 8, 32). Chrystus nie przynosi dowolności, lecz wolność odpowiedzialną, opartą na prawdzie. My przyjmujemy Odkupienie jako wolni, bo przyjmujemy prawdę. Wolność dawana przez prawdę jest pełna. W Chrystusie osiągamy prawdę i wolność. Cały Kościół jest też wolny, o ile idzie za Chrystusem jako Prawdą.

Ostatecznie Odkupienie to dzieło Chrystusa jako Miłości Bożej i odpowiedź na nią ze strony ludzkości, jej przyjęcie przez osobę ludzką. Odkupienie ma charakter dziejów miłości realizowanej między Osobami Boskimi a ludzkimi. W ten sposób papież Jan Paweł II opowiada się za agapetologiczną teorią Odkupienia, oryginalnie ją rozwija i ogromnie pogłębia.

THE MEANING OF REDEMPTION IN THE ENCYCLICAL *REDEMPTOR HOMINIS*

S u m m a r y

John Paul II developed a very profound and mystical teaching on redemption, mainly paschal one. Jesus Christ is man's only Redeemer: *Redemptor hominis*, and through man as the center of all creation He is also the Redeemer of the world: *Redemptor mundi*. Redemption in its essence is reconciliation of the human person with the Person of God the Father and with the whole Holy Trinity. Redemption on earth is incarnated in Jesus Christ, that is redemption is Jesus Christ, God – Man. It has the character of a personal tie between God's Love and Charity and a loving response from man. Through Love in redemption God creates man anew, so that redemption is in a sense an act of new creation. Owing to this the redeemed man finds his essence in Christ and is fulfilled in Christ in a supreme way. Redemption gives us freedom owing to the revelation of Truth.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: Odkupienie, stworzenie, pojednanie, nowe stworzenie, wolność.

Key words: Redemption, creation, reconciliation, new creation, freedom.